

॥ अथ शाकुन्तलम् ॥

1

या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं या हविर्या च होत्री
ये द्वे कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा या स्थिता व्याप्य विश्वम् ।
यामाहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यया प्राणिनः प्राणवत्तः
प्रत्यक्षाभिः प्रसन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टभिरीशः ॥ १ ॥

[नान्द्यन्ते]

nāndī *f* - благословение, молитва;

सूत्रधारः । अलमतिविस्तरेण । [नेपथ्याभिमुखमवलोक्य] आर्ये यदि नेपथ्यविधानमध्यवसितं तदिहागम्यताम् ।

sūtradhāra *m* - директор театра;

nepathya *n* - костюм, гардеробная; Loc. за сценой;

adhyava√sā P IV (p.p. adhyavasita) - завершать, заканчивать;

[प्रविश्य] नटी । अज्ज इअं म्हि । आणवेदु अज्जो को णिओओ अणुचिट्ठीअदु त्ति । *

(здесь и далее курсивом будут обозначены реплики на праकрите)

(перевод на санскрит) आर्य इयमस्मि । आज्ञापयत्वार्यः को नियोगो ऽनुष्ठीयतामिति ।

niyoga *m* - поручение, дело, обязанность;

ājñāpaya - приказывать, повелевать;

सूत्रधारः । आर्ये अभिरूपभूयिष्ठा परिषत्तस्यां च कालिदासग्रथितवस्तुना नवेनाभिज्ञानशकुन्तलनाम्ना

नाटकेनोपस्थातव्यमस्माभिः । तत्प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः ।

abhirūpa - образованный, ученый;

pariṣad *f* - собрание, публика (в драме);

upa√sthā I. U. - подходить, стоять перед к.-л.; выступать на сцене, представлять на сцене;

pratipātram *adv.* - в каждой роли (в драме);

ā√dhā III U. - обращаться на, прилагать, употреблять, получать;

नटी । सुविहिदप्पओदाए अज्जस्स ण किं पि परिहाइस्सदि ।

(перевод на санскрит) सुविहितप्रयोगतयार्यस्य न किमपि परिहास्यते ।

prayogātā *f* - игра (на сцене);

pari√hā III U. - упускать, недоставать, лишаться;

सूत्रधारः । [सस्मितम्] आर्ये कथयामि ते भूतार्थम् ।

आ परितोषाद्विदुषां न साधु मन्ये प्रयोगविज्ञानम् ।

prayoga *m* - представление (на сцене), пьеса;

vijñāna *n* - знание, понимание; умение, искусство;

बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः ॥ २ ॥

śikṣita - ученый, сведущий;

नटी । एवं पेदं । अणन्तरकरणिज्जं दाणिं आणवेदु अज्जो ।

(перевод на санскрит) एवं न्वेतत् । अनन्तरकरणीयमिदानीमाज्ञापयत्वार्य ।

anantaram *adv.* - немедленно, скоро, после чего;

सूत्रधारः । आर्ये किमन्यदस्याः परिषदः श्रुतिप्रसादहेतोर्गीतादनन्तरं करणीयमस्ति ।

नटी । अध कदरं उण उदुं समस्सइअ गाइस्सं ।

(перевод на санскрит) अथ कतमं पुनरुतुं समाश्रित्य गास्यामि ।

सूत्रधारः । आर्ये नन्विममेव तावन्नातिचिरप्रवृत्तमुपभोगक्षमं ग्रीष्मसमयमाश्रित्य गीयताम् । सम्प्रति हि

upabhoga *m* - наслаждение;

kṣama - терпимый, снисходительный; возможный, способный;

samprati *adv.* - теперь, в эту минуту;

सुभगसलिलावगाहाः पाटलिसंसर्गसुरभिवनवाताः ।

pāṭali *f*- Bignonia Suaveolens, дерево с красными или желтыми цветами;

प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः ॥ ३ ॥

नटी । [गायति]

खणचुम्बिआइं भमरोहिं उअह सुउमारकेसरसिहाइं

अवअंसअन्ति सदअं सिरीसकुसुमाइं पमदाओ ॥ ४ ॥

(перевод на санскрит) क्षणचुम्बितानि भ्रमरैः पश्यत सुकुमारकेशरशिखानि ।

√cumb I P. - целовать;

keśara *m* - грива; *m, n* тычинка;

अवतंसयन्ति सदयं शिरीषकुसुमानि प्रमदाः ॥

avatamsaya *den.* - вплетать в венок ч.-л.;

sadayam *adv.* - мягко, нежно;

śiṛiṣa *m* - название дерева Acacia Sirissa и его цветов;

सूत्रधारः । आर्ये साधु गीतम् । असौ हि रागापहतचित्तवृत्तिरालिखित इव भाति सर्वतो रङ्गः । तत्कतमं

प्रयोगमाश्रित्यैनमाराधयामः ।

√bhā II P. - сиять, являться, казаться;

raṅga *m* - театр, публика (в театре);

ā√rādha *caus.* - удовлетворять, снискать благосклонность;

नटी । गं पदमं जेव अज्जेण आणत्तं अहिण्णाणसउन्तलं गाम अउव्वं णाउअं अहिणीअट्टु त्ति ।

(перевод на санскрит) ननु प्रथममेवार्येणाज्ञप्तमभिज्ञानशकुन्तलं नामापूर्वं नाटकमभिनीयतामिति ।

arṇva - новый;

abhi√nī I P.- представлять (на сцене);

सूत्रधारः । आर्ये सम्यगवबोधितो ऽस्मि अस्मिन्क्षणे विस्मृतं खलु मयैतत् । कुतः

ava√budh *caus.* - будить, обращать внимание, напоминать;

तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभं हतः ।

prasabham *adv.* - сильно;

एष राजेव दुष्यन्तः सारङ्गेणातिरंहसा ॥ ५ ॥

sāraṅga *m* - антилопа;

atiraṁhas - необыкновенно быстрый;

[इति निष्क्रान्तौ ॥ प्रस्तावना]

prastāvanā *f* - вступление, пролог;

[ततः प्रविशति रथारूढः सशरचापहस्तो मृगमनुसरत्राजा सूतश्च]

सूतः । [राजानं मृगं चावलोक्य] आयुष्मन्

कृष्णसारे ददच्चक्षुस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके ।

kr̥ṣṇasāra *m* - черная антилопа;
adhijya - с натянутой тетивой;
kārmuka *n* - лук;

मृगानुसारिणं साक्षात्पश्यामीव पिनाकिनम् ॥ ६ ॥

pināka - название лука Шивы; pinākin - Шива;

राजा । सूत दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टः । सो ऽयमिदानीम्

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भ्रूयसा पूर्वकायम् ।

abhirāma - приятный, милый, грациозный;
syandana *m, n* - колесница;
bhūyasā *adv.* - большей частью, скорее;

शष्पैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा पश्योदग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्या प्रयाति ॥ ७ ॥

śaṣpa *n* - травинка;
ardhāvallīḍha - полусъеденный;
bhraṁśin - падающий;
udagra - высокий;
plutatva *n* - передвижение прыжками, прыгание;
stokam *adv.* - немного;
urvīḥ - земля;

[सविस्मयम्] कथमनुपतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तः ।

सूतः । आयुष्मन् उद्धातिनी भूमिरिति रश्मिसंयमनाद्रथस्य मन्दीभूतो वेगः । तेन मृग एष विप्रकृष्टः संवृत्तः । सम्प्रति हि

समदेशवर्ती न ते दुरासदो भविष्यति ।

udghātin - неровный;
vega *m* - быстрота, скорость;
vipra√karṣ I P. - удалять;
durāsada - труднодостижимый;

राजा । तेन हि मुच्यन्तामभीषवः ।

abhīṣu *m* - повод, узда;

सूतः । यथाज्ञापयत्यायुष्मान् [रथवेगं रूपयित्वा] आयुष्मन् पश्य पश्य । एते हि

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकायाः स्वेषामपि प्रसरतां रजसामलङ्घ्याः ।

nirāyata - вытянутый, протянутый;
pra√sar I P. - стремиться вперед;
√laṅgh I U. - подпрыгивать, подниматься;
alaṅghya - недостижимый, недостижимый;

निष्कम्पचामरशिखाश्च्युतकर्णभङ्गा धावन्ति वर्त्मनि तरन्ति नु वाजिनस्ते ॥ ८ ॥

niṣkampa - неподвижный;
cāmara *n* - хвост буйвола (на голове лошади, знак царского достоинства);
śikhāḥ - край, конец, почок волос, султан;
√cyu I Ā. - колебаться, падать, лететь прочь, удаляться;

राजा । [सहषर्म्] कथमतीत्य हरिणं हरयो वर्तन्ते । तथा हि

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत् ।

āloka *m* - взгляд, взор;
vipulatā *f* - величина, объем;
vi√cchid (p.p.vicchinna) - разделять;
sandhāna *n* - соединение, общение;

प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयोर्न मे दूरे किञ्चित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ९ ॥

rekhā *f* - черта, линия;
paṇa *n* - глаз;
java *m* - быстрота, скорость;

नेपथ्ये । भो भो राजन् आश्रममृगो ऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।

सूतः । [आकर्ण्यावलोक्य च] आयुष्मन् अस्य खलु ते बाणपातपथवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरायौ तपस्विनौ संवृत्तौ ।

bāṇa *m* - стрела;
antarāya *m* - препятствие;

राजा । [ससम्भ्रमम्] तेन हि निगृह्यन्तानभीषवः ।

ni√grah IX P. - держать, удерживать;

सूतः । यथाज्ञापयत्यायुष्मान् । [इति तथा करोति]

[ततः प्रविशति सशिष्यो वैखानसः]

vaikhānasa *m* - отшельник;

वैखानसः । [हस्तमुद्यम्य] भो भो राजन् आश्रममृगः खल्वयम् ।

ud√yam I P. - поднимать;

न खलु न खलु बाणः सन्निपात्योऽयमस्मिन्मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाग्निः ।

saṃni√pat *caus.* - спускать (тетиву с лука);
mṛdu - мягкий, кроткий, тихий, нежный;
raśi *m* - куча, скопление;

क्व बत हरिणकानां जीवितं चातिलोलं क्व च निशितनिपाताः सारपुङ्खाः शरास्ते ॥ १० ॥

lola - шаткий, колеблющийся;
niśita - острый;
sāra - твердый, крепкий, тяжелый;
puṅkha *m* - нижняя часть стрелы, оперение;

तदाशु कृतसन्धानं प्रतिसंहर सायकम् ।

sandhāna *n* - соединение, возложение (стрелы на тетиву);
pratisaṃ√har I P. - снимать, убирать прочь;
sāyaka *m* - стрела;

आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥ ११ ॥

anāgas - невинный;

राजा । [सप्रणामम्] एष प्रतिसंहतः । [इति यथोक्तं करोति]

वैखानसः । [सहर्षम्] सदृशमेवैतत्पुरुवंशप्रभवस्य नरेन्द्रप्रदीपस्य भवतः । सर्वथोभयचक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि ।

puru *m* - *nom. pr.* царя Лунной династии;
pradīpa *m* - светильник, светило (*т.ж. в перен. смысле*);
cakravartin *m* - властелин; великодержавный царь;

राजा । [सप्रणामम्] प्रतिगृहीतं ब्राह्मणवचः ।

तापसौ । राजन् समिदाहरणाय प्रस्थितावावाम् ।

एष चास्मद्गुरोः कण्वस्य साधिदैवत इव शकुन्तलयानुमालिनीतीरमाश्रमो दृश्यते ।

kaṇva *m nom.pr.* - имя мудреца, удочерившего Щакунталу;
sādhidaiyata - находящийся под защитой богини-хранительницы;
anumālinīṭṭam - на берегу Малини *adv.*

न चेदन्यकार्यातिपातः प्रविश्यात्र गृह्यतामतिथिसत्कारः । अपि च

atipāta *m* - упущение;

satkāra *m* - угощение, прием, оказывание чести, внимательное обращение с к.-л.;

धर्म्यास्तपोधनानां प्रतिहतविघ्नाः क्रियाः समभिवीक्ष्य ।

samabhivikṣ (samabhivi√ikṣ) I Ā.- замечать, видеть;

ज्ञास्यसि कियद्भुजो मे रक्षति मौर्वीकिणाङ्क इति ॥ १२ ॥

kiṇa *m* - рубец, шрам;

राजा । अथ सन्निहितस्तत्र कुलपतिः ।

saṁnihita (*p.p. om. saṁni√dhā*) - присутствующий, близкий; + *tatra* - налицо, дома

तापसौ । इदानीमेव दुहितरमतिथिसत्कारायादिश्य दैवमस्याः प्रतिकूलं शमयितुं सोमतीर्थं गतः ।

daiva - божественный; *n* божество; судьба, рок, провидение; *daivam pratikūlam* злосчастье;

राजा । यद्येवं तामेव द्रक्ष्यामि । सैव विदितभक्तिर्मा महर्षये निवेदयिष्यति ।

तापसौ । एवं साधयावस्तावत् । [इति सशिष्यो वैखानसो निष्क्रान्तः]

राजा । सूत प्रेरयाश्चान् । पुण्याश्रमदशनेन तावदात्मानं पुनीमहे ।

prer (pra√ir) II Ā. - двигаться; *caus.* гнать, обращать (взор);

सूतः । यथाज्ञापयत्यायुष्मान् । [इति भूयो रथवेगं रूपयति]

राजा । [समन्तादवलोक्य] अकथितोऽपि ज्ञायत एव यथायमाभोगस्तपोवनस्येति ।

samantāt *adv.* - кругом, во все стороны, со всех сторон;

ābhoga *m* - владение, область, предел;

सूतः । कथमिव ।

राजा । किं न पश्यसि । इह हि

नीवाराः शुककोटरार्भकमुखभ्रष्टास्तरूणामधः

nīvāra *m* - дикий рис ;

arbhaka - маленький; *m* мальчик, детеныш;

प्रस्निग्धाः क्वचिदिद्भुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः ।

prasnigdha (*p.p. om. pra√snih*) - маслянистый, весьма скользкий;

iṅgudī *f* - название дерева, из орехов которого выжимают масло;

√sūc (U. sūcayati/te - X, p.p. sūcita) - указывать, pass. оказываться;

विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगास्

viśvāsa *m* - доверие;

तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिस्यन्दलेखाङ्किताः ॥ १३ ॥

toyādhāra *m* - водоем, пруд;

valkala *m, n* - платье из мочала (одежда отшельников);

śikhā *f* - край, конец; пучок волос, султан, хохолок;

nisyanda *m* - стекание, капание;

lekhā *f* - черта, линия, след;

aṅkita (*p.p. om. √aṅkaṇa, den. aṅka*) - отмеченный;

अपि च

कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शाखिनो धौतमूला

kulyā *f* - ручеек, канавка;

śākhin *m* - дерево;

√dhāv I (U. I; p.p. dhāvita, dhauta) - бежать;

भिन्नो रागः किसलयरुचामाज्यधूमोद्गमेन ।

rāga *m* цвет, красный цвет; прелесть; любовь, страсть; мелодия

bhinna (p.p. om √bhid) - поврежденный, порванный, разогнанный, измененный, разный;

kisalaya *n* почка, отпрыск, побег;

ruc *f* - блеск, вид, великолепиие, цвет;

एते चार्वागुपवनभुवि च्छिन्नदर्भाङ्कुरायां

arvāñc (*f* arvācī, *n.*, *adv. praep.* arvāk) обращенный сюда, по эту сторону; *adv.* вперед, сюда;

añkura *m* - росток, отпрыск, стебель;

darbha *m* - трава, травинка;

नष्टाशङ्का हरिणशिशवो मन्दमन्दं चरन्ति ॥ १४ ॥

सूतः । सर्वमुपपन्नम् ।

upa√pad IV Ā. - достигать, сбываться, оказываться верным, подходить; *p.p.* одаренный, обладающий;

राजा । [स्तोकमन्तरं गत्वा] सूत आश्रमोपरोधो मा भूत्तदिहैव रथं स्थापय यावदवतरामि ।

uparodha *m* препятствие, помеха; беспокойство, смущение;

सूतः । धृताः प्रग्रहा अवतरत्वायुष्मान् ।

pragraha *m* повод, узда, вожжи;

राजा । [अवतीर्यात्मानमवलोक्य च] सूत विनीतवेषप्रवेश्यानि तपोवनानि । तदिदं तावद्गृह्यतामाभरणं धनुश्च ।

vinīta (*p.p. om* vi√nī) - благовоспитанный, скромный;

veṣa *m* - одежда, платье;

ābharaṇa *n* - украшение, убор, наряд, драгоценности;

[इति सूतस्यार्पयति] यावदाश्रमवासिनः प्रत्यवेक्ष्य निवर्तिष्ये तावदारद्रपृष्ठाः क्रियन्तां वजिनः ।

√ar (I P. ṛcchati) идти, попадать на, доставаться; *caus.* agrayati - давать, передавать, вручать, пускать;

pratyavekṣ (pratyava√kṣ) I Ā. - осматривать, осведомляться;

ādra - мокрый, влажный, нежный;

vajin *m* - лошадь;

सूतः । यथाज्ञापयसि । [इति निष्क्रान्तः]

राजा । [परिक्रम्यावलोक्य च] इदमाश्रमपदं । यावत्प्रविशामि । [प्रविष्टकेन निमित्तं सूचयित्वा] अये

pari√kram IV P. - прохаживаться;

praviṣṭaka *instr.* телодвижением входящего; (*в драме*) - телодвижением актер представляет, что вошел;

nimitta *n* - цель, причина; знак, предзнаменование;

शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति च बाहुः कुतः फलमिहास्य ।

√sphur (P. VI, p.p. sphurita) бросать; вскакивать, прыгать; волноваться, дрожать;

अथवा भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र ॥ १५ ॥

नेपथ्ये । इदो इदो पिअसहीओ ।

(перевод на санскрит) इत इतः प्रियसख्यौ ।

राजा । [कर्णं दत्त्वा] अये दक्षिणेन वृक्षवाटिकामालाप इव श्रूयते । भवत्ववगच्छामि ।

ālapa *m* - разговор;

[परिक्रम्यावलोक्य च] अये एतास्तपस्विकन्यकाः स्वप्रमाणानुरूपैः सेचनघटैर्बालपादपेभ्यः पयो दातुमित
एवाभिवर्तन्ते । अहो मधुरमासां दर्शनम् ।

secanaghāṭa *m* - лейка;
abhi√vart I U. - направляться, приближаться;

शुद्धान्तदुर्लभमिदं वपुराश्रमवासिनो यदि जनस्य ।

दूरीकृताः खलु गुणैरुद्यानलता वनलताभिः ॥ १६ ॥

dūrī√kar VIII U. - удалять, далеко оставлять за собою, превосходить;
latā *f* - лиана;

यावदेताश्छायामाश्रित्य प्रतिपालयामि । [इति विलोकयन्स्थितः]

[ततः प्रविशति यथोक्तव्यापारा सह सखीभ्यां शाकुन्तला]

vyāpāra *m* - занятие, дело;

एका । हला सउन्तले तत्तो वि तादकण्णस्स अस्समरुक्खा पिअ ति तक्कोमि । जेण गोमालिआकुसुमपरिपेलवा वि
तुमं एदेसुं आलवालपूरणेसुं णिउत्ता ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले त्वत्तो ऽपि तातकण्वस्याश्रमवृक्षाः प्रिया इति तर्कयामि ।

√tark X P.- думать, полагать;

येन नवमालिकाकुसुमपरिपेलवापि त्वमेतेष्वालवालपूरणेषु नियुक्ता ।

navamālikā *f* - жасмин;
ragipclava - очень нежный;
ālavāla *n* - канавка;
pūṅgaṇa *n* - наполнение;

शाकुन्तला । हला अणसूए ण केवलं तादस्स णिओओ मम वि सहोअरसिणेहो एदेसुं ।

(перевод на санскрит) सखि अनसूये न केवलं तातस्य नियोगो ममापि सहोदरस्नेह एतेषु ।

piyoga *m* - поручение, дело, обязанность;
sahodara - единоутробный, *m* - родной брат, *f* родная сестра;

[इति वृक्षसेचनं नाटयति]

√nāṭaya *caus.* - представлять на сцене движением (тела), обнаруживать движением (лица, тела);

प्रियंवदा । सहि सउन्तले उदअं लम्भिदा एदे गिम्ह आलकुसुमदाइणो अस्समरुक्खा । इदाणिं अदिक्कन्तकुसुमसमए
वि रुक्खाए सिञ्चम्ह । तेण अणहिसन्धिगरुओ धम्मो भविस्सदि ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले उदकं लम्भिता एते ग्रीष्मकालकुसुमदायिन आश्रमवृक्षाः ।

इदानीमतिक्रान्तकुसुमसमयानपि वृक्षान्सिञ्चामः । तेनानभिसन्धिगुरुधर्मो भविष्यति ।

anabhisandhi *m* - бескорыстие;

शाकुन्तला । सहि रमणीअं मन्तेसि ।

(перевод на санскрит) सखि रमणीयं मन्त्रयसि । [इति भुयो वृक्षसेचनं नाटयति]

राजा । [आत्मगतम्] कथमियं सा कण्वदुहिता शाकुन्तला ।

ātmagatam *adv.* (в драме) про себя;

[सविस्मयम्] अहो असाधुदर्शी तत्रभवान्कण्वो य इमां वल्कलधारणे नियुङ्क्ते ।

asādhudarśin - неблагоприятный;

valkala *m, n* - одежда из лыка, платье отшельников;
ni√yuj VII U. - принуждать, назначать, поручать;

इदं किलाव्याजमनोहरं वपुस्तपःक्लमं साधयितुं य इच्छति ।

avyāja - без искусственных средств;
klama *m* - усталость, изнеможение, изнурение;

ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया शमीलतां छेत्तुमृषिर्व्यवस्यति ॥ १७ ॥

dhārā *f* - лезвие, острие;
śamī *f* - *Mimosa Suma*, дерево с очень твердой древесиной;
vyava√sā IV P. - предпринимать, решаться, хотеть;

भवतु पादपान्तरितो विश्वस्तां तावदेनां पश्यामि । [इत्यपवार्य स्थितः]

antari - прятаться, скрываться;
viśvasta - беззаботный, доверчивый, ничего не подозревающий;
apa√var *caus.* - скрывать;
apavārya *ger.* от apa√var; (в драме) скрываясь, втайне, тихо, про себя;

शाकुन्तला । हला अणसूए अदिपिणद्धेण एदिणा वक्कलेण पिअंवदाए दढं पीडिद म्हि । ता सिढिलोहि दाव णं ।

(перевод на санскрит) सखि अनसूये अतिपिणद्धेनामुना वल्कलेन प्रियंवदया दृढं पीडितास्मि ।

pi√nah IV P. (p.p. pinaddha) - завязывать, привязывать, покрывать;

तच्छिथिलय तावदेनम् । [अनसूया शिथिलयति]

√sithilaya *den.* - развязывать, ослаблять связанное;

प्रियंवदा । [सहासम्] एत्थ दाव पओहरवित्थारइत्तअं अत्तणो जोव्वणारम्भं उवालहस्स ।

(перевод на санскрит) अत्र तावत्पयोधरविस्तारयितारमात्मनो यौवनारम्भमुपालभस्व ।

payodhara *m* - женская грудь;
vistārayitar - расширяющий;
upa√labh I Ā. - упрекать, порицать;

राजा । सम्यगियमाह ।

इदमुपहितसूक्ष्मग्रन्थिना स्कन्धदेशे स्तनयुगपरिणाहाच्छादिना वल्कलेन ।

upahita - связанный, наложенный (p.p. om upa√dhā);
stana *m* - женская грудь;
pariṇāha *m* - объем;

वपुरभिनवमस्याः पुष्यति स्वां न शोभां कुसुममिव पिनद्धं पाण्डुपत्रोदरेण ॥ १८ ॥

√puṣ P. IV или IX - увеличивать, обнаруживать, показывать;
pāṇḍu - бледный, белый, блеклый;

अथवा कामप्रतिरूपमस्य वयसो वल्कलं न पुनरलङ्कारश्रियं न पुष्णाति । कुतः

apratigūra - неподходящий;

सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति ।

sarasija *n* - цветок лотоса;
anuviddha (p.p. от anu√vyadh) - подернутый, покрытый;
śaivala *m* - водяное растение *Влуха Octandra*;
ramya (p.p. от √gam) - приятный, прелестный; спокойный, мирный,
himāṃśu *m* - луна;
lakṣman *n* - знак, признак, примета;

इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी किमिव हि मधुराणां नाकृतीनाम् ॥ १९ ॥

tanvī *f* - девушка, стройная женщина;
ākṛtī *f* - вид, осанка, стан;

शाकुन्तला । [अग्रतो ऽवलोक्य]

सहीओ एस वादेरिदपल्लवङ्गुलीहिं किं पि वाहरोदि विअ मं चुदरुक्खओ । ता जाव णं सम्भावेमि ।

(перевод на санскрит) सरख्यौ एष वातेरितपल्लवाङ्गुलीभिः किमपि व्याहरतीव मां चूतवृक्षः ।

īrita (p.p. caus. om √ṛ) - двигающий(ся);

paṭṭava m, n - ветвь, отросток;

cūta m - манговое дерево;

तद्यावदेनं सम्भावयामि । [इति तथा करोति]

√sambhāvaya caus. - дорожить, уважать, оказывать честь, приветствовать;

प्रियंवदा । हला सउन्तले इध जेव मुहुत्तअं चिट्ठ ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले इहैव मुहुर्तं तिष्ठ ।

शाकुन्तला । किं णिमित्तं ।

(перевод на санскрит) किं निमित्तम् ।

nimitta n - цель, причина;

प्रियंवदा । तए समीवट्ठिआए लदासणाधो विअ अअं पडिहादि चूदरुक्खओ ।

(перевод на санскрит) त्वया समीपस्थितया लतासनाथ इवायं प्रतिभाति चूतवृक्षः ।

pratibhā II P. - сиять, являться, казаться;

शाकुन्तला । अदो जेव पिअंवद ति वुच्चसि ।

(перевод на санскрит) अत एव प्रियंवदेत्युच्यसे ।

राजा । अवितथमाह प्रियंवदा । तथा ह्यस्याः

avitatham adv. - верно, по правде;

अधरः किसलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू ।

adhara m - нижняя губа, губы (sg.);

kisalaya n - почка, побег;

viṭṭara m - ветвь;

anukārin - похожий, подражающий, подходящий;

कुसुममिव लोभनीयं यौवनमङ्गेषु सन्नद्धम् ॥ २० ॥

lobhanīya - пленительный, прелестный;

san√nah (p.p. sannaddha) - связывать, соединять; одевать;

अनासूया । हला सउन्तले इअं सअंवरवहू सहआरस्स तए किदणामहेआ वणदोसिणि ति णोमालिआ ।

(перевод) सखि शाकुन्तले इयं स्वयंवरवधूः सहकारस्य त्वया कृतनामधेया वनज्योत्स्नीति नवमालिका ।

sahakāra m - манговое дерево (вид ароматного манго);

juṭṭsnī f - лунный свет;

शाकुन्तला । [उपगम्यावलोक्य च सहर्षम्] हला रमणीओ क्खु इमस्स पादवमिधुणस्स दादिअरो संवुत्तो । इअं

णवकुसुमजोव्वणा णोमालिआ अअं च वद्धफलदाए उवभोअक्खमो सहआरो ति । [इति पश्यन्ती तिष्ठति]

(перевод на санскрит) सखि रमणीयः खल्वेतस्य पादपमिथुनस्य व्यतिकरः संवृत्तः ।

mithuna m, n - чета, пара;

vyatikara m - смешение, соединение;

इयं नवकुसुमयौवना नवमालिकायं च बद्धफलतयोपभोगक्षमः सहकार इति ।

√bandh (U. IX p.p. baddha) связывать, завязывать; привязывать; *pass.* связывать себя, быть связанным
च.-ल., приниматься (о родах, ростках), обнаруживаться;
phalatā *f* - плодovitость;
urabhoga *m* - наслаждение;
kṣama - терпимый, возможный, способный;

प्रियंवदा । [सस्मितम्] अणसूए जाणासि किं णिमित्तं सउन्तला वणदोसिणिं अदिमेत्तं पेक्वदि त्ति ।

(перевод на санскрит) अनसूये जानासि किं निमित्तं शाकुन्तला वनज्योत्स्नीमतिमात्रं प्रेक्षत इति ।

atimātra - чрезмерный; *adv.* чрезмерно, очень;

अनासूया । णक्खु विभावोमि । कधोहि ।

(перевод на санскрит) न खलु विभावयामि । कथय ।

vibhāvaaya - догадываться, узнавать;

प्रियंवदा । जधा वणदोसिणी सरिसेण पादवेण सङ्गदा तथा णाम अहं पि अत्तणो अणुरूवं वरं लहेअं ति ।

(перевод на санскрит) यथा वनज्योत्स्नी सदृशेन पादपेन सङ्गता तथा नामाहमप्यात्मनो ऽनुरूपं वरं लभेयमिति ।

शाकुन्तला । एस दे अत्तगदो मणोरधो । [इति कलसमावर्जयति]

(перевод на санскрит) एष त आत्मगतो मनोरथः ।

kalasa *m* - кувшин, лейка;
ā√varjaya *caus.* - наклонять;

अनासूया । हला सउन्तले इअं तादकण्णेण तुमं विअ सहत्थसंवड्ढिदा माहवीलदा । इमं विसुमारिदासि ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले इयं तातकण्वेन त्वमिव स्वहस्तसंवर्धिता माधवीलता । इमां विस्मृतासि ।

vi√smar I P.- забывать;

शाकुन्तला । तदो अत्ताणअं पि विसुमारिस्सं ।

[लतामुपेत्यावलोक्य च सहर्षम्] अच्छरीअं अच्छरीअं पिअंवदे पिअं दे णिवेदेमि ।

(перевод на санскрит) तत आत्मानमपि विस्मरिष्यामि । आश्चर्यमाश्चर्यं प्रियंवदे प्रियं ते निवेदयामि ।

āścarya - чудный, чудесный; *n* чудо;

प्रियंवदा । सहि किं मे पिअं ।

(перевод на санскрит) सखि किं मे प्रियम् ।

शाकुन्तला । असमए क्खु एसा आ मूलादो मउलिदा माहवीलदा ।

(перевод на санскрит) असमये खल्वेषा मूलान्मुकुलिता माधवीलता ।

asamaaya *m* - не вовремя;
mukulita - покрытый бутонами, почками, не распустившийся;

उभे । [सत्वरमुपगम्य] सहि सच्चं सच्चं ।

(перевод на санскрит) सखि सत्यं सत्यम् ।

शाकुन्तला । सच्चं किं ण पेक्खध । (перевод на санскрит) सत्यं किं न प्रेक्षेधे ।

प्रियंवदा । [सहर्षं निरूप्य] तेण हि पडिप्पिअं दे णिवेदेमि । आसण्णपाणिग्गहणासि तुमं ।

(перевод на санскрит) तेन हि प्रतिप्रियं ते निवेदयामि । आसन्नपाणिग्रहणासि त्वम् ।

ni√gṛāya - осматривать;

शाकुन्तला । [सासूयम्] णूणं एष दे अत्तगदो मणोरधो ।

(перевод на санскрит) नूनमेष त आत्मगतो मनोरथः ।

sāsuyam adv. - с недовольством;

प्रियंवदा । ण क्खु परिहासेण भणामि । सुदं क्खु मए तादकणस्स मुहादो तुह कल्लाणसूअअं इदं णिमित्तं ति ।

(перевод на санскрит) न खलु परिहासेन भणामि । श्रुतं खलु मया तातकण्वस्य मुखात्तव

कल्याणसूचकमेतन्निमित्तमिति ।

parihāsa m - шутка;

√bhaṇ P. I - говорить;

kalyāṇa, f ī - счастливый; добрый; красивый, прекрасный; n счастье;

sūca - указывающий на, означающий;

अनासूया । पिअंवदे अदो जेव सउन्तला ससिणेहा माहवीलदं सिञ्चदि ।

(перевод на санскрит) प्रियंवदे अत एव शाकुन्तला सस्नेहा माधवीलतां सिञ्चति ।

शाकुन्तला । जदो बहिणिआ मे भोदि तदो किं ति ण सिञ्चिस्सं । [इति कलसमावर्जयति]

(перевод на санскрит) यतो भगिनी मे भवति ततः किमिति न सेक्ष्यामि ।

bhagini f - сестра;

राजा । अपि नाम कुलपतेरियमसवर्णक्षेत्रसम्भवा भवेत् । अथवा कृतं सन्देहेन ।

asavarṇa - принадлежащий к другой касте;

saṁdēha m - сомнение; kṛtam saṁdēhena конец сомнению! к чему сомнение!

असंशयं क्षत्रपरिग्रहक्षमा यदार्यमस्यामभिलाषि मे मनः ।

parigraha m - занятие, попечение; замужество, брак; собственность, имущество; взятие, принятие;

kṣama - терпеливый, терпимый; сносный, возможный, способный;

abhilāṣin - стремящийся к ч.-л.;

सतां हि सन्देहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः ॥ २१ ॥

saṁdēhapada - подлежащий сомнению, сомнительный;

antaḥkaraṇa n - внутренний орган, сердце, душа;

तथापि तत्त्वत एनामुपलप्स्ये ।

upa√labh Ā. I - находить; достигать, получать назад; узнавать, удостоверяться; воспринимать;

शाकुन्तला । [ससम्भ्रमम्] अम्मो गोमालिअं उज्झिअ वअणं मे महुअरो अहिलसदि । [इति भ्रमरबाधां रूपयति]

(перевод на санскрит) अहो नवमालिकामुज्झित्वा वदनं मे मधुकरो ऽभिलषति ।

sasaṁbhramam adv. - смущаясь, поспешно;

√ujjh (P. VI ujjhati, p.p. ujjhita) - оставлять;

abhi√laṣ I - добиваться, желать, хотеть;

bādhā f - притеснение, преследование (со стороны другого); вред, беда;

राजा । [सस्पृहं]

saspr̥ham adv. - с удовольствием, в восхищении;

यतो यतः षड्चरणो ऽभिवर्तते ततस्ततः प्रेरितवामलोचना ।

ṣaṭcaraṇa - шестиногий; m пчела;

pr̥g (pra√ṅr) X U. - двигаться; caus. гнать, обращать (взор);

विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते भयादकामापि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ २२ ॥

vi√vart Ā I *caus.* - двигать (бровями);
akāma - без любви, невлюбленный;
vibhrama *m* - мигание, кокетство; шаткость, неустойчивость;

अपि च [सासूयमिव]

चपलापाङ्गां दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेपथुमती

capala - движимый, двигающийся;
apāṅga *m* - внешний угол глаза;
vepathumant - дрожащий;

रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः ।

√svan P. I - звучать, жужжать;
ākhyāyin - рассказывающий, сообщающий;
antika *n* - близость; *acc. abl.* क; *loc.* вблизи, при, у;

करं व्याधुन्वत्याः पिवसि रतिसर्वस्वमधरं

vyā√dhū V U. - махать;

वयं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ २३ ॥

anveṣa *m* - поиски, разведывание;
kṛtin - достигший своей цели, довольный;

शाकुन्तला । हला परित्राअध मं इमिणा दुदृढमहुअरेण अहिह्रअमाणं ।

(перевод на санскрит) सरख्यौ परित्रायेथां मामनेन दुष्टमधुकरेणाभिभूयमानाम् ।

pari√trā I, IV P. - защищать, спасать;
abhi√bhū I P. - одолевать; охватывать; превозмогать; нападать, стеснять, преследовать;

उभे । [सस्मितम्] का अम्हे परित्राणे । एत्थ दाव दुस्सन्तं सुमर अदो राअरक्खिदाई तवोवणाई ।

(перевод на санскрит) के आवां परित्राणे । अत्र तावदुष्यन्तं स्मर यतो राजराक्षितानि तपोवनानि ।

राजा । अवसरः खल्वयमात्मानं दर्शयितुम् । न भेतव्यम् [इत्यर्धोक्ते ऽपवार्य] एवं राजाहमिति परिज्ञानं भवेत् । भवतु

अतिथिसमाचारमवलम्बिष्ये ।

avasara *m* - удобный случай;
ardhokta - недосказанный; *loc.* (в драме) прервав свою речь;
parijñāna *n* - знание, узнавание;
samācāra *m* - поведение, образ действия, вид;
ava√lamb Ā. I - опираться, принимать; *caus.* вешать;

शाकुन्तला । ण एसो दुव्विणीदो विरमदि । ता अण्णदो जमिस्सं । [पदान्तरे सदृष्टिक्षेपम्] हद्दी हद्दी कधं इदो मं
अणुसरदि । ता परित्राअध मं ।

(перевод на санскрит) नैष दुर्विनीतो विरमति । तदन्यतो गमिष्यामि । हा धिक् हा धिक् कथमितो ऽपि

मामनुसरति । तत्परित्रायेथां माम् ।

durvinīta - непочтительный, плохо воспитанный;
sadṛṣṭivikṣepam *adv.* озираясь вокруг себя;

राजा । [सत्वरमुपगम्य] आः

कः पौरवे वसुमतीं शासति शासति शासितरि दुर्विनीतानाम् ।

अयमाचरत्यविनयं मुग्धासु तपस्विकन्यासु ॥ २४ ॥

paugava *m* - потомок Пуру;
avīnaya *m* шалость, неприличное поведение;

[सर्वा राजानं दृष्ट्वा किञ्चिदिव सम्भ्रान्ताः]

sambhrānta (*p.p. om sam√bhram*) - смущенный;

अनासूया । अज्ज ण किं पि अच्चाहिदं किं तु इअं णो पिअसही महुअरेण आउलीमाणा कादरीभूदा । [इति शाकुन्तलां दर्शयति]

(перевод на санскрит) आर्यं न किमप्यत्याहितं किं त्वियमावयोः प्रियसखी मधुकरेणाकुलीक्रियमाणा कातरीभूता ।

atyāhita *n* - напасть, большая беда;
ākula - смешанный, смущенный, озабоченный, обеспокоенный; полный;
kātarī √bhū - тревожиться, беспокоиться;

राजा । [शाकुन्तलामुपेत्य] अयि तपो वर्धते । [शाकुन्तला ससाध्वसावनतमुखी तिष्ठति]

sasādhvasa - в волнении, робкий;
avanatamukha (*p.p. om avanam*) *f* ī, - опустивший глаза, лицо;

अनासूया । इदाणिं अदिधिविसेसलाहेण ।

(перевод на санскрит) इदानीमतिथिविशेषलाभेन ।

प्रियंवदा । साअदं अज्जस्स । हला सउन्तले गच्छ उउआदो फलमिस्सं अग्घं उवहर इदं पि पादोदअं भविस्सदि ।

(перевод) स्वागतमार्यस्य । सखि शाकुन्तले गच्छोदजात्फलमिश्रमर्घ्यमुपहरेदमपि पादोदकं भविष्यति ।

uṭaja *m, n* - шалаш;
mīśra - смешанный;
arghya *n* - почетная вода (для гостя и др. почетных лиц);

राजा । भवति सूनृतयैव वाचा कृतमातिथ्यम् ।

sūnṛta - ласковый, приветливый;

अनासूया । तेण हि इमस्सिं सहावसीदलाए छत्तवण्णवेदिआए उवविसिअ परिस्समं अवणोदु अज्जो ।

(перевод на санскрит) तेन ह्यस्यां स्वभावशीतलायां सप्तपणविदिकायामुपविश्य परिश्रममपनयत्वार्यः ।

saptaparṇa *m* - название растения Alstonia Scholaris;
vedikā *f* - терраса;
ara√nī I P. - устранять, удалять; *pass.* удаляться, уходить;

राजा । ननु यूयमप्यनेन धर्मकर्मणा परिश्रान्तः । तन्मुहूर्तमुपविशत ।

प्रियंवदा । [जनान्तिकम्] हला सउन्तले उइदं णो दिधिपज्जुवासणं । ता एहि उवविसम्ह । [इति सर्वा उपविशन्ति]

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले उचितं नो ऽतिथिपर्युपासनम् । तदेहि उपविशाम ।

ucita (*p.p. om √uc*, *ucyati* - нравиться) - пристойный; *instr. adv.* как тебе угодно;
raḡurāsaṇa *n* - окружение, услужливость, ласковое обращение;

शाकुन्तला । [आत्मगतम्] किं णु क्खु इमं पेक्खिअ तवोवणविरोहिणो विआरस्म गमणीअ म्हि संवुत्ता ।

(перевод на санскрит) किं नु खल्विमं जनं प्रेक्ष्य तपोवनविरोधिनो विकारस्य गमनीयास्मि संवृत्ता ।

virodhin - противящийся, несогласный с ч.-л.;
vikāra *m* - изменение; настроение, чувство;

राजा । [सर्वा अवलोक्य] अहो समानवयोरूपरमणीयं सौहार्दमत्रभवतीनाम् ।

sauhārda *n* - дружба, любовь;

प्रियंवदा । [जनान्तिकम्] हला अणसूप को णु क्खु एसो दुरवगाहगम्भीराकिदौ म्हरं आलवन्तो पढुत्तदक्खिणं
वित्थारेदि ।

(перевод) सखि अनासूये को नु खल्वेष दुरवगाहगम्भीराकृतिर्मधुरमालपन्प्रभुत्वदाक्षिण्यं विस्तारयति ।

duravagāha - труднодоступный, непостижимый;

gambhīra - глубокий, таинственный;

ākṛti *f* - вид, осанка, стан;

prabhutva *n* - величие; -*prabhutva* с величием;

dākṣiṇya *n* - любезность, ласковое обращение;

अनासूया । हला मम वि कोदूहलं । पुच्छिस्सं दाव णं [प्रकाशम्] अज्जस्स म्हरालावजाणिदो विस्सम्भो मं आलावेदि ।

कदरो उण अज्जेण राएसिवंसो अलङ्करीअदि । कदरो वा देसो विरहपज्जुस्सुओ करीअदि । किं णिमित्तं वा अज्जेण

सुउमारेण तवोवणागमणपरिस्समे अप्पा उवणीदो त्ति ।

(перевод на санскрит) सखि ममापि कौतूहलम् । प्रक्ष्यामि तावदेनम् ।

kautūhala *n* - желание, охота, любопытство;

prakāśa - светящийся, явный, очевидный, *m* свет, блеск; *acc. adv.* громко;

आर्यस्य मधुरालापजनितो विश्रम्भो मामालापयति ।

viśrambha *m* - доверие, доверчивость;

कतमः पुनार्येण राजर्षिवंशो ऽलंक्रियते ।

कतमो वा देशो विरहपर्युत्सुकः क्रियते ।

viraha *m* - разлука; отсутствие;

pariyutsuka - сильно тоскующий;

किं निमित्तं वार्येण सुकुमारेण तपोवनागमनपरिश्रम आत्मोपनीत इति ।

शाकुन्तला । [आत्मगतम्] हिअअ मा उत्तम्म । जं तए चिन्तिदं तं अणसूआ मन्तेदि ।

(перевод на санскрит) हृदय मोत्ताम्य । यत्त्वया चिन्तितं तदनसूया मन्त्रयति ।

ut√tam IV P. - замирать (о сердце);

√mantraya (*den. med. act*; pf. mantrayām āsa, ger. -mantraya) - говорить, совещаться;

राजा । [स्वगतम्] कथमिदानीमात्मानं निवेदयामि कथं वात्मनः परिहारं करोमि ।

parihāra *m* - удерживание, утаивание;

[विचिन्त्य] भवत्वेवं तावत् । [प्रकाशम्] ।

भवति वेदविदस्मि राज्ञः पौरवस्य नगरधर्माधिकारे नियुक्तः पुण्याश्रमदर्शनप्रसङ्गेन धर्मारण्यमिदमायातः ।

adhikāra *m* - надзор, управление, должность, служба;

ni√yuj VII U. - принуждать, назначать, поручать, *caus.* вставлять в оправу;

prasaṅga *m* - связь, случай; *instr. adv.* при случае;

अनासूया । सणाथा धम्मआरिणो । [शकुन्तला शृङ्गारलज्जां नाटयति]

(перевод на санскрит) सनाथा धर्मचारिणः ।

śṅgāra *m* - любовь; одна из рас индийской поэзии - любовь между мужчиной и женщиной;

lajjā *f* - срам, стыд, стыдливость;

सख्यौ । [उभयोराकारं विदित्वा जनान्तिकम्] हला सउन्तले जइ अज्ज तादो इध सण्णहिदो भवे ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले यद्यद्य तात इह सन्निहितो भवेत् ।

शाकुन्तला । तदो किं भवे ।

(перевод на санскрит) ततः किं भवेत् ।

उभे । तदो जीविदसव्वस्सेणावि इमं अदिधिविसेसं कदत्थं करोदि ।

(перевод на санскрит) ततो जीवितसर्वस्वेनापीममतिथिविशेषं कृतार्थं करोति ।

kṛtārtha - достигший своей цели, довольный;

शाकुन्तला । [सकृतककोपम्] अवेध किं पि हिअए कहुअ मन्तेध । ण वो वअणं सुणिस्सं ।

(перевод на санскрит) अपेतं किमपि हृदये कृत्वा मन्त्रयेथे । न वो वचनं श्रोष्यामि ।

राजा । वयमपि तावद्भवत्यौ सखीगतं किञ्चित्पृच्छामः ।

gata (p.p. om √gam) - идущий, шедший, находящийся, относящийся;

उभे । अज्ज अणुग्गहे वि अब्भत्थणा ।

(перевод на санскрит) आर्यं अनुग्रहे ऽप्यभ्यर्थना ।

anugraha m - милость, любезность, одолжение; услужливость, угодливость;
abhyarthanā f - просьба;

राजा । तत्रभवान्कण्वः शाश्वते ब्रह्मणि वर्तत इयं च वः सखी तस्यात्मजेति कथमेतत् ।

अनासूया । सुणाहु अज्जो । अत्थि कोसिओ त्ति गोत्तणामधेओ महप्पहावो राएसी ।

(перевод на санскрит) शृणोत्वार्यः । अस्ति कौशिक इति गोत्रनामधेयो महाप्रभावो राजर्षिः ।

kauśika m patron. - потомок Кушики, из рода Kuśika (имя Виш्वामित्रы);

राजा । स खलु भगवान्कौशिकः ।

अनासूया । तं सहीए पहवं अवगच्छ । उज्झिदसररिसंवद्धणाए उण तादकण्णो से पिदा ।

(перевод на санскрит) तं सख्याः प्रभवमवगच्छ । उज्झितशरीरसंवर्धनया पुनस्तातकण्वो ऽस्याः पिता ।

śarīra n, m - тело; туловище; особа;
saṃvardhanā f - вскармливание, возвращение, воспитание;

राजा । उज्झितशब्देन जनितं नः कुतूहलम् । तदा मूलाच्छ्रोतुमिच्छामः ।

mūla n - корень; основа, начало;

अनासूया । सुणाहु अज्जो । पुरा किला तस्स राएसिणो उग्गे तवसि वत्तमाणस्स कधं पि जादसङ्केहिं देवेहिं मेणआ णाम

अच्छरा णिअमविग्घआरिणी पेसिदा ।

(перевод на санскрит) शृणोत्वार्यः । पुरा किल तस्य राजर्षेरुग्रे तपसि वर्तमानस्य कथमपि जातशङ्कैर्देवैर्मेनका

नामाप्सरा नियमविघ्नकारिणी प्रेषिता ।

menakā - nom.pr. - имя апсары;

राजा । अस्त्येतदन्यसमाधिभीरुत्वं देवानाम् । ततस्ततः ।

samādhi m - благоговение, благочестие, сосредоточение;
bhīrutva n - опасение, страх;

अनासूया । तदो वसन्तोदाररमणीए समए उम्मादइत्तअं ताए रूवं पेक्खिअ । [इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयति]

(перевод на санскрит) ततो वसन्तावताररमणीये समय उन्मादयत्तस्या रूपं प्रेक्ष्य ।

unmādayant - чарующий, очаровательный;

राजा । पुरस्तादवगम्यत एव । सर्वथाप्सरःसम्भवैषा ।

purastāt *adv.* впереди, дальше; в присутствии *кого-либо* (*gen.*);

sarvathā *adv.* совершенно, полностью, вполне; во всяком случае, непременно;

अनासूया । अधई ।

(перевод на санскрит) अथ किम् ।

राजा । उपपद्यते ।

upa√pad IV Ā. - достигать, доставаться, сбываться, оказываться верным, подходить;

मानुषीभ्यः कथं नु स्यादस्य रूपस्य सम्भवः ।

न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात् ॥ २५ ॥

prabhātarala - сверкающий;

vasudhā *f* - земля, почва, страна;

[शाकुन्तला सत्रीडाधोमुखी तिष्ठति]

savīḍa стыдливый; *acc. adv.* - стыдливо, со стыдом;

adhomukha, *f ī* - с опущенным лицом (взором);

राजा । [आत्मगतम्] हन्त लब्धावकाशो मे मनोरथः ।

avakāśa - простор, вид (надежда);

प्रियंवदा । [सस्मितं शाकुन्तलां विलोक्य] पुणो वि वक्तुकामो विअ अज्जो ।

(перевод на санскрит) पुनरपि वक्तुकाम इवार्यः ।

vaktukāma - желающий сказать;

[शाकुन्तला सखीमङ्गुल्या तर्जयति]

√tarj (P. I, X; p.p. tarjita) - грозить, угрожать;

aṅguli (*म.ज. aṅgulī*) *f* - палец;

राजा । सम्यगुपलक्षितं भवत्या । अस्ति नः सुचरितश्रवणलोभादन्यदपि प्रष्टव्यम् ।

upalakṣaya - означать, замечать, видеть;

sucarita *n* - хорошее поведение, доброе дело;

प्रियंवदा । तेण हिअलं विआरिदेण । अणिज्जन्तणणिओओ व्खु तवस्सिअणो ।

(перевод на санскрит) तेन ह्यलं विचारितेन । अनियन्त्रणनियोगः खलु तपस्विजनः ।

vicārita *n* - мешкание, колебание, сомнение;

anīyantraṇa - неограниченный, ничем не связанный;

niyoga *m* - поручение, дело, обязанность; решение, необходимость;

राजा । एतत्पृच्छामि ।

वैखानसं किमनया व्रतमा प्रदानाद्यापाररोधि मदनस्य निषेवितव्यम् ।

vyāpāra *m* - занятие, дело;

-rodhin - мешающий, препятствующий;

ni√sev Ā. I - обитать, прислуживать; пребывать, почитать;

अत्यन्तमेव सदृशेक्षणवल्लभाभिराहो निवत्स्यति समं हरिणाङ्गनाभिः ॥ २६ ॥

atyantam *adv.* - навсегда, постоянно;

vallabha *f ā* - дорогой, милый, любимый;

āho - или (при вопросе);
samam *acc. adv.* - вместе с, с;
aṅganā *f* - женщина, жена (*varāṅganā* - красавица), самка;

प्रियंवदा । अज्ज धम्माअरणपरवसो अअं जणो । गुरुणो उण से अणुरूपवरप्पदाने सङ्कप्पो ।

(перевод на санскрит) आर्य धर्माचरणपरवशो ऽयं जनः । गुरोः पुनरस्या अनुरूपवरप्रदाने सङ्कल्पः ।

anurūpa - соответствующий, подходящий, достойный;

राजा । [आत्मगतः सहर्षम्]

भव हृदय साभिलाषं सम्प्रति सन्देहनिर्णयो जातः ।

abhilāṣa *m* - желание;
niṛṇaya *m* - устранение, решение;

आशङ्कसे यदग्निं तदिदं स्पर्शक्षमं रत्नम् ॥ २७ ॥

āśaṅk I Ā. - предполагать, считать, думать;
kṣama - терпеливый, терпимый; сносный, возможный, способный;

शाकुन्तला । [सरोषमिव] अणसूए गमिस्सं अहं ।

(перевод на санскрит) अनसूये गमिष्याम्यहम् ।

goṣa *m* - гнев;

अनासूया । किं निमित्तं ।

(перевод на санскрит) किं निमित्तम् ।

शाकुन्तला । इमं असम्बद्धप्पलाविणिं पिअंवदं अज्जाए गोदमीए गदुअ णिवेदइस्सं । [इत्युत्तिष्ठति]

(перевод на санскрит) इमामसम्बद्धप्रलापिनीं प्रियंवदामाययै गौतम्यै गत्वा निवेदयिष्यामि ।

asaṁbaddha - несвязный, вздорный;

अनासूया । सहि ण जुत्तं अस्समवासिणो जणस्स अकिदसक्कारं आदिधिविसेसं उज्झिअ सच्छन्ददो गमणं ।

[शाकुन्तलोत्तरमदत्त्वैव प्रस्थिता]

(перевод) सखि न युक्तमाश्रमवासिनो जनस्याकृतसत्कारमतिथिविशेषमुज्झित्वा स्वच्छन्दतो गमनम् ।

svacchandatas *adv.* - по своей воле, как угодно;
uttara *n* - возражение, ответ;

राजा । [अपवार्य] कथं गच्छति । [उत्थाय जिघृक्षुरिवेच्छं निगृह्य] अहो चेष्टाप्रतिरूपिका कामिजनमनोवृत्तिः । अहं हि

jīghṛkṣu - желающий схватить, удержать (*des. прил. om grah*);
ni√grah IX U. - держать, удерживать, сдерживать, обуздывать ;
ceṣṭā *f* - движение, поведение;
pratirūpa, *f* - ikā - похожий, согласный;
kāmijana *m* - влюбленный, любящий человек;

अनुयास्यन्मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः ।

anu√yā II P. - следовать за;
prasara *m* - движение вперед;

स्वस्थानादचलन्नपि गत्वेव पुनः प्रतिनिवृत्तः ॥ २८ ॥

प्रियंवदा । [शाकुन्तलामुपेत्य] हला चण्डि ण लब्भदि गन्तुं ।

(перевод на санскрит) सखि चण्डि न लभ्यते गन्तुम् ।

caṇḍa, *f* ī - вспыльчивый, жестокий;

शाकुन्तला । [परिवृत्य सभ्रूभङ्गम्] किं ति ।

(перевод на санскрит) किमिति ।

bhrū *f* - бровь;

प्रियंवदा । दुवे मे रुक्वसेअणके धारेसि । तेहिं दाव अत्ताणअं मोआवेहि । तदो गमिस्ससि । [इति बलान्निवर्तयति]

(перевод на санскрит) द्वे मे वृक्षसेचनके धारयसि । ताभ्यां तावदात्मानं मोचय । ततो गमिष्यसि ।

secanaka *n* полив, поливание; лейка;

राजा । भवति वृक्षसेचनादेवात्रभवती परिश्रान्तामवगच्छामि । तथा ह्यस्याः

secana *n* - полив, поливание;

atrabhavant - почтенный (в драме);

स्रस्तांसावतिमात्रलोहिततलौ बाहू घटोत्क्षेपणादद्यापि स्तनवेपथुं जनयति श्वासः प्रमणाधिकः ।

√sraṃs (Ā. I sraṃsate, p.p. sraṃsate) - падать; *p.p.* опустившийся, ослабленный;

aṃsa *m* - плечо

lohita - красный, покрасневший;

utkṣepaṇa *n* - поднятие;

pramāṇādhika - чрезмерный;

बद्धं कर्णाशिरीषरोधि वदने घर्मांभसा जालकः बन्धे स्रंसिनि चैकहस्तयमिताः पर्याकुला मूर्धजाः ॥ २९ ॥

-rodhin - мешающий, препятствующий;

gharmāmbhas *n* - пот;

jālaaka *n* - сетка, сеть;

sraṃsin - развязывающийся;

paṇyākula - запутанный, перепутанный, смущенный; взъерошенный (о волосах);

mūrdhaja *m* - волос (на голове);

तदहमेनामनृणां करोमि । [इत्यङ्गुरीयकं ददाति । सख्यौ प्रतिगृह्य नामाक्षराणि वाचयित्वा परस्परमवलोकयतः]

aṅṅa - свободный от долга (обязанностей);

aṅgariyaka, aṅguriyaka (*pk.* aṅguriā = *skr.* aṅguriyā) *n* - кольцо, перстень;

akṣara *n* - неиссякаемый, неизменный, нерушимый; слог, слово, звук, буква, гласный: мантра "OM";

राजा । अलमन्यथासम्भावनया । राज्ञः प्रतिग्रहो ऽयम् ।

saṃbhavanā *f* - собрание, сбор; предположение; *anyathā*- неверное предположение, сомнение;

प्रियंवदा । तेण हि गारिहिदि इमं अङ्गुरीअविओअं काटुं अज्जो । अज्जस्स वअणादो जेव अरिणा एसा भोटु ।

(перевод на санскрит) तेन हि नार्हतीममङ्गुरीयवियोगं कर्तुमार्यः । आर्यस्य वचनादेवानृणैषा भवतु ।

viyoga *m* - разлука, расставание;

अनासूया । हला सउन्तले मोआविदासि अणुकम्पिणा अज्जेण अधवा राएसिणा । ता कहिं दाणिं गमिस्ससि ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले मोचितास्यनुकम्पिनार्येणाथवा राजर्षिणा । तत्क्वेदानीं गमिष्यसि ।

anukampin - жалостливый;

शाकुन्तला । [आत्मगतम्] ण एदं परिहरिस्सं जइ अत्तणो पहवे ।

(перевод на санскрит) नैतं परिहरिष्यामि यद्यात्मनः प्रभवेयम् ।

pari√har I P. - оставлять, избегать;

pra√bhū I P. - возникать, происходить, иметь силу, властвовать (над собою + *gen.*)

प्रियंवदा । किं सम्पदं ण गच्छीअदि ।

(перевод на санскрит) किं साम्प्रतं न गम्यते ।

sāmpratam *adv.* - ныне, теперь;

शाकुन्तला । इदाणिं पि किं तुह आअत्त म्हिम जदा मे रोअदि तदा गमिस्सं ।

(перевод на санскрит) इदानीमपि किं तवायत्तास्मि । यदा मे रोचते तदा गमिष्यामि ।

āyatta (p.p. om ā√yat) - зависящий от;

राजा । [शाकुन्तलां विलोकयन्नात्मगतम्] किं नु खलु यथा वयमस्यामेवमियमप्यस्मान्प्रति स्यात् । अथवा लब्धावकाशा मे मनोवृत्तिः । कुतः ।

avakāśa m - простор, вид (надежда);

वाचं न मिश्रयति यद्यपि मद्ब्रह्मोभिः कर्णं ददात्यवहिता मयि भाषमाणे ।

√miśraya (den. act.) - смешивать;

कामं न तिष्ठति मदाननसम्ममुखीयं भूयिष्ठमन्यविषया न तु दृष्टिरस्याः ॥ ३० ॥

saṃmukha, f ī лицом к, обращенный к, впереди; acc. adv. навстречу;

नेपथ्ये । भो भोस्तपस्विनः । तपोवनसन्निहितसत्त्वरक्षणाय सज्जीभवन्तु भवन्तः । प्रत्यासन्नः किल मृगयाविहारी पार्थिवो दुष्यन्तः ।

sajjī √bhū I P. - готовиться;

mṛgayā f - охота;

vihārin - развлекающийся, веселящийся;

pratyāsanna (p.p. om praty√ās) - близкий;

तुरगखुरहतस्तथा हि रेणुर्विटपनिषक्तजलार्द्रवल्कलेषु ।

turaga m - конь;

khura m - копыто;

reṇu m - пыль;

viṭara m - ветвь;

ni√sajj (m. n. nisañj, p.p. niśakta) I P. - висеть; p.p. висящий, повешенный;

ārdra - мокрый, влажный, нежный;

पतति परिणतारुणप्रकाशः शलभसमूह इवाश्रमद्रुमेषु ॥ ३१ ॥

aruṇa m - солнце;

śalabha m - саранча;

samūha m - множество, толпа, стая;

druma m - дерево (растение);

राजा । [स्वगतम्] अहो धिक् मदन्वेषिणः सैनिकास्तपोवनमनुरुन्धन्ति ।

anu√rudh VII U. - пробираться, проникать, тревожить;

पुनर्नेपथ्ये । भो भोस्तपस्विनः । पर्याकुलीकुर्वन्वृद्धस्त्रीकुमारानेष प्राप्तः

तीव्राघातादभिमुखतरुस्कन्धभग्नैकदन्तः

āghāta m удар;

प्रौढाकृष्टव्रतवलयसञ्जनाज्जातपाशः ।

pra√vah (U I pravahati\pravahate, p.p. uḍha, voḍha) - спешить; струить, катить (воды);

ākṛṣṭa - натянутый, напряженный;

vratati f - вьющееся растение;

valaya m, n - обвивание, обвивка;

āsañjana n - цепляние;

मूर्तो विघ्नस्तपस इव नो भिन्नसारङ्गयूथो

sāraṅga m - антилопа;

yūtha m, n - стадо, множество;

धर्मारण्यं विरुजति गजः स्यन्दनालोकभीतः ॥ ३२ ॥

vi√ruj (VI P. rujati, p.p. ruṅa) - ломать, уничтожать;
āloka m - взгляд, взор; вид;

[सर्वाः श्रुत्वा ससम्भ्रममुत्तिष्ठन्ति]

राजा । [स्वगतम्] अहो धिक् कथमपराद्धस्तपस्विनामस्मि । भवतु प्रतिगच्छामि तावत् ।

सरल्यौ । महाभाअ इमिणा हस्तिसम्भमेण यजाउल म्ह । ता अणुजाणाहि णो उडअगमणे ।

(перевод на санскрит) महाभाग अनेन हस्तिसम्भमेण पर्याकुलाः स्मः । तदनुजानीहि न उटजगमने ।

saṃbhrama m - смущение, поспешность; волнение, тревога, заблуждение;
anu√jñā IX, U - соизволять, разрешать, одобрять;
uṭaja m, n - шалаш;

अनासूया । हला सजन्तले पजाउला अजा गोदमी भविस्सदि । ता एहि सिग्घं एकत्था होम्ह ।

(перевод на санскрит) सखि शाकुन्तले पर्याकुलार्या गौतमी भविष्यति । तदेहि शीघ्रमेकस्था भवामः ।

ekastha - соединенный, вместе;

शाकुन्तला । [गतिसंरोधं रूपयित्वा] हद्धी हद्धी ऊरुत्थम्भविअला म्हि संवुत्ता ।

(перевод на санскрит) हा धिक् हा धिक् उरुस्तम्भविह्वलास्मि संवृत्ता ।

saṃrodha n - препятствие;
stambha m - столб, онемение;
vihvala - хромой;

राजा । स्वैरं स्वैरं गच्छन्तु भवत्यः । वयमप्याश्रमबाधा यथा न भवति तथा प्रयतिष्यामहे ।

svaira - свободный, непринужденный; acc. adv. медленно, осторожно;
bādha f - притеснение, преследование (со стороны другого); вред, беда;

सरल्यौ । महाभाअ विदिदभूइट्ठो सि । णं सम्पदं जं उवआरमज्झत्थदाए अवरद्ध म्ह तं मरिसोसि । असम्भाविदसक्कारं
भूओ वि पच्चवेक्खणाणिमित्तं सपरिहारं अज्जं विण्णवेम्ह ।

(перевод на санскрит) महाभाग विदितभूयिष्ठो ऽसि । ननु साम्प्रतं यदुपचारमध्यस्थतयापराद्धाः स्मस्तन्मर्षयैः ।

madhyasthatā f - равнодушие;
√marṣ (IV U. mṛṣyati/te, caus. marṣayati/te) - терпеть, забывать; caus. простить;

असम्भावितसत्कारं भूयो ऽपि प्रत्यवेक्षणनिमित्तं सपरिहारमार्यं विज्ञापयामः ।

pratyavekṣaṇa n - повторный приход;
sāparihāram adv. - скромно;
vi√jñāpaya - просить;

राजा । मा मैवम् । दशनिनैव भवतीनां पुरस्कृतो ऽस्मि ।

शाकुन्तला । अणसूए अहिणवकुससूइपरिक्खदं मे चलणं कुरुवअसाहापरिलग्गं च मे वक्कलं । ता पडिवालेध मं जाव
णं मोआवेमि ।

(перевод на санскрит) अनासूये अभिनवकुशसूचिपरिक्षतं मे चरणं कुरुवकशाखापरिलग्नं च मे वल्कलम् ।

तत्प्रतिपालयतं मां यावदेनन्मोचयामि ।

sūci f - игла, колючка;
paṇi√kṣan VIII P. - повреждать, ранить;
kuruvaka (или kurubaka, kurabaka) m - название растения (красный амарант);
paṇi√lag (I P., p.p. paṇilagna) - прилипать, зацепляться, прикасаться;

prati√pāl X P. - ждть, ожидать;

[इति राजानमवलोकयन्ती सह सखीभ्यां निष्क्रान्ता]

राजा । [निःश्वस्य] गताः सर्वाः । भवतु अहमपि गच्छामि ।

शाकुन्तलादर्शनादेव मन्दौत्सुक्यो ऽस्मि नगरगमनं प्रति ।

autsukya n - желание, охота;

यावदनुयात्रिकानतिदूरे तपोवनस्य निवेशयामि । न खलु शक्तो ऽस्मि शाकुन्तलाव्यापारादात्मानं निवर्तयितुम् । कुतः ।

anuyātrika m - свита, провожатые;

ni√viś VI P. - располагаться, поселяться; *caus.* класть, положить, разместить, велеть; расположиться;

vyāpāra m - занятие, дело;

गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्थितं चेतः ।

asamsthita - беспокойный, беспокойный;

चीनांशुकमिव केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य ॥ ३३ ॥

cīnāṃśuka n - шелковая материя;

ketu m - знамя;

prativātam adv. - против ветра;

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे]

॥ इति श्रीकालिदासकृते ऽभिज्ञानशकुन्तलानाम्नि नाटके प्रथमो ऽङ्कः ॥

aṅka m - колени (сгиб); знак, след; действие (в драме);